

Використані джерела:

1. Мурашин О. Г. Акти прямого народовладдя у правовій системі. – К. : Знання, 1999. – 182 с.
2. Федоренко В. Л. Рішення всеукраїнського референдуму та їх юридична природа: проблеми конституційної теорії та практики // Вибори та демократія. – 2010. – № 4. – С. 4-10.
3. Рішення Конституційного Суду України № 16-рп/2003 від 14 жовтня 2003 року (справа про направлення запиту до Президента України) // <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v016p710-03>
4. Указ Президента України №503/97 “Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності” від 10 червня 1997 року <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=503%2F97&check=ymzMftz6ZRWx0JXEZi7vfjxeHI4KEs80msh8Ie6>
5. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник / Кельман М. С., Мурашин О. Г. – К. : Кондор, 2002. – 353 с.
6. Про всеукраїнський референдум : Проекти закону від 29.04.2010 р., № 6278 [суб’єкт права законодавчої ініціативи – н.д. Д. Ю. Шпенюв] ; [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
7. Рішення Конституційного Суду України № 4-зп від 3 жовтня 1997 року (справа про набуття чинності Конституцією України) // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v004p710-97>

Рябченко Т. А. Официальное обнародование правовых актов всеукраинского референдума как стадия референдумного правотворческого процесса.

В статье анализируется процедура обнародования правовых актов, принятых путем всеукраинского референдума, и вступления их в силу. Обосновываются предложения относительно совершенствования действующего законодательства о всеукраинском референдуме.

Ключевые слова: *правовой акт всеукраинского референдума, принятие Конституции и законов Украины на всеукраинском референдуме, обнародование правовых актов всеукраинского референдума, официальное опубликование нормативно-правовых актов, вступление в силу правовых актов всеукраинского референдума.*

Ryabchenko T. A. Official promulgation of legal acts of all Ukrainian referendum as stage of lawmaking process.

In the article procedure of legend publicity of legal acts, accepted an all Ukrainian referendum, and set is analysed by them to the action. Suggestions are grounded in relation to perfection of current legislation about an all Ukrainian referendum.

Keywords: *a legal act of all Ukrainian referendum, acceptance of Constitution and laws of Ukraine is on an all Ukrainian referendum, legend publicity of legal acts of all Ukrainian referendum; official publication of normatively legal acts; going into effect by the legal acts of all Ukrainian referendum.*

Цоклан В. І.

Київський університет права НАН України

**МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ УКРАЇНИ
І ЗАГАЛЬНОПРИЙНЯТІ НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ЯК ДЖЕРЕЛА НАЦІОНАЛЬНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА**

Стаття присвячена висвітленню юридичної природи міжнародних договорів України і загальноприйнятих норм міжнародного права як важливих джерел конституційного права. Здійснюється аналіз і систематизація міжнародних договорів, які є джерелами конституційного

права України, а також обґрунтовується положення про загальновизнані норми і принципи міжнародного права як джерела відповідної галузі права.

Ключові слова: джерело конституційного права, система джерел конституційного права, міжнародний договір України, загальноприйняті норми міжнародного права.

Однією з найважливіших проблем сучасної конституційно-правової науки є проблема визначення сутності й змісту джерел цієї галузі права та виявлення їх юридичних властивостей. Очевидно, що нині саме джерела права кожної країни є своєрідним індикатором наявного стану і розвитку її державності та правової системи.

Слід погодитися з авторами фундаментальної монографії “Джерела конституційного права” (2010 р.), що серед інших джерел права особливе місце займають джерела конституційного права України. Ця галузь на етапі сучасних суспільно-політичних змін в Україні стала визначальною в національному державотворенні та розвитку вітчизняної правової системи, її інтегруванні в світову та європейську правові системи [2, 3].

Як відомо, проблематика джерел конституційного права почала системно досліджуватися ще у перші роки незалежності України. Так, до прикладу В. Ф. Мелашенком писав, що джерела права – “... це сила, що створює право, перетворює його в життєву об’єктивність” [3, 134]. Джерела конституційного права В. Ф. Мелашенко розумів у матеріальному, політичному, соціально-психологічному і власне юридичному значенні, як акти нормативного характеру, які містять норми конституційного права.

Інші теоретики конституційного права В. Ф. Погорілко і В. Л. Федоренко вважають, що категорія “джерело конституційного права України (у його юридичному значенні) – це зовнішня форма об’єктивації встановлених чи санкціонованих Українським народом або державою, чи суб’єктами місцевого самоврядування норм, які мають певну юридичну силу” [4, 323].

Нині теоретичні основи джерел конституційного права України, розроблені свого часу В. Ф. Погорілком і В. Л. Федоренком знаходять свій розвиток і деталізацію в наукових дослідженнях інших вітчизняних правознавців. Так, С. В. Резніченко дослідив юридичну природу договору, О. А. Назаренко – міжнародного договору, О. В. Сав’як – правового звичаю в системі джерел конституційного права України, але при цьому кожен з правознавців удосконалював методологічні підходи щодо удосконалення категорії “джерело конституційного права України” [6, 31].

Українські правознавці розвивають і інші, альтернативні охарактеризованим вище погляди на сутність і зміст джерел конституційного права України. До прикладу, О. П. Васильченко вбачає, що під терміном “джерело конституційного права” розуміється спосіб існування найбільш суттєвих і загальних правил поведінки (зовнішня форма їх виразу), які володіють власними ознаками і регулюють постійні відносини конституційного характеру [1, 14].

Отже, беручи до уваги проаналізовані положення, можна зробити висновок, що поняття “джерело конституційного права України” сформувалося історично і залишається однією з найбільш багатозначних і, водночас, суперечливих категорій сучасної юридичної науки. Нині під ним розуміють сутність і дух Конституції України; історичні пам’ятки українського конституціоналізму та

протоконституціоналізму; концепції, теорії та доктрини української та зарубіжної конституційно-правової думки; національні традиції конституційного правотворення та державотворення; політичну волю та легітимні інтереси суб'єктів конституційно-правових відносин; діяльність учасників конституційного процесу та результати цієї діяльності; юридичні форми закріплення та існування конституційно-правових норм; об'єктивне відтворення в матеріальному світі системи конституційного права тощо. Ці значення джерел конституційного права відображають матеріальні та формально-юридичні аспекти їх буття та дієвості.

Узагальнюючи усі матеріальні та формально-юридичні аспекти джерел національного права загалом, можна зробити висновок, що під сучасними джерелами конституційного права України слід розуміти політичну волю та законні інтереси народу України, Української держави, територіальних громад України, а також інших суб'єктів конституційного правотворення, реалізовані у передбачених Конституцією та законами України юридичних формах. Тобто сучасні джерела конституційного права України об'єктивізують і унормовують політико-владні інтереси основних суб'єктів національного конституційного джерелопротворення в передбачених Конституцією та законами України юридичних формах буття конституційно-правових норм [6, 80].

Запропоноване визначення є узагальнюючим для всіх джерел конституційного права. Натомість, сучасні джерела конституційного права України є досить різноманітними і підлягають класифікації та систематизації. Відповідна проблематика нині стала традиційною для вітчизняної юридичної науки.

Одним із перших в незалежній Україні проблему класифікації джерел конституційного права України дослідив В. Ф. Мелашенко, який пропонував виділяти, з огляду від способу правотворчості, такі джерела конституційного права: нормативні акти органів держави; нормативні акти громадських організацій; акти референдуму; санкціоновані державою правові звичаї, традиції; акти, що є результатом імплементації норм міжнародного права; угоди, договори, конвенції та інші акти, які заключає Україна з іншими державами; спільні акти державних органів і громадських організацій; рішення сільських сходів [3, 144].

Інша українська вчена О. П. Васильченко класифікує джерела конституційного права України на: "письмові джерела" (наприклад, закон) і "неписьмові джерела" (наприклад, звичай); б) "прямі джерела" (закон і звичай) і "непрямі джерела" (тлумачення закону та судова практика"; в) "офіційні джерела" (закон і судова практика) та "неофіційні джерела" (звичай і тлумачення законів) [1, 10]. Різноманітні класифікації джерел конституційного права пропонувалися й іншими правознавцями.

Узагальнюючи відомі критерії класифікації, сучасні джерела конституційного права України можна класифікувати: 1) за сутністю (характером): джерела конституційного права Українського народу; джерела конституційного права Української держави; джерела конституційного права територіальних громад України; джерела конституційного права Автономної Республіки Крим; 2) за змістом: джерела, які регулюють основи конституційного ладу України, конституційно-правового статусу людини, основ безпосередньої демократії та унормовують інші основні інститути конституційного права України; 3) за юридичною силою: конституційні,

законодавчі, підзаконні, у тому числі й локальні джерела конституційного права України; 4) за формою: конституційні нормативно-правові акти; конституційні договори; судові прецеденти; конституційні звичаї та традиції; програмні конституційні акти; 5) за умовами дії: а) за територією загальнодержавні та локальні; б) за часом дії: постійні та тимчасові; 6) за національною приналежністю: джерела національного та наднаціонального (міжнародного) конституційного права; 7) за традиційністю для національної правової системи: традиційні (Конституція та закони України тощо) та “нетрадиційні”, новітні джерела конституційного права України – універсали, судові прецеденти, правові звичаї та звичаєвості [6, 105-106]. Існують й інші види джерел сучасного конституційного права України.

Уникаючи розгорнутої характеристики системи сучасних джерел конституційного права України, відзначимо, що вона загалом має гуманоцентричну спрямованість. При цьому, необхідно відзначити важливість для національної правотворчої та правозастосовної практики міжнародних договорів України, питома вага яких стосується питань утвердження та захисту демократії, верховенства права та прав і свобод людини.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції чинні міжнародні договори є частиною національного законодавства виключно за умови надання згоди на їх обов’язковість Верховною Радою України. Але не всі міжнародні договори України є джерелами конституційного права.

Закон України “Про міжнародні договори України” від 29 червня 2004 р. у ч. 2 ст. 7 чітко визначає коло чинних міжнародних договорів, які підлягають міжнародній ратифікації. Зокрема, до таких міжнародних договорів України, що можуть бути джерелами конституційного права відносяться політичні договори (про членство у міжнародних організаціях, про колективну безпеку, про переслідування військових злочинців тощо); договори з питань громадянства; договори, що стосуються прав і свобод людини і громадянина; договори про участь у міждержавних союзах та інших міждержавних об’єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; договори про історичні та культурні надбання Українського народу тощо.

Традиційно пріоритетне місце у системі ратифікованих Україною міжнародних договорів, що є джерелами конституційного права, виступають договори у сфері основних прав і свобод людини і громадянина та боротьби із дискримінацією. Це – Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (ратифікована Україною 17 липня 1997 р. (із заявами та застереженнями), а також протоколи до неї (у тому числі, протоколи № 4 (регулює, зокрема, свободу пересування та заборону вислання громадянина) та № 7 (передбачає, зокрема, процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Конвенція про права дитини 1989 р. та ін.

Очевидно, що нині до системи сучасних джерел конституційного права України слід відносити й загальновизнані принципи і норми міжнародного права, навіть ті, що не ратифіковані Україною. У першу чергу, йдеться про принципи і норми міжнародного гуманітарного права.

Зокрема, відповідні принципи і норми вміщені у актах Ради Європи:

рекомендаціях і резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи, а також рекомендаціях і резолюціях Комітету Міністрів Ради Європи, серед яких особливу увагу привертають такі: а) рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи (№ 1236 (1994) “Про право на притулок”; № 1285 (1996) “Про права національних меншин”; № 1500 (2001) “Про участь іммігрантів і іноземців, які проживають на території країни, в політичному житті держав-членів Ради Європи”); б) резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи: (№ 980 (1992) “Про участь громадян в політичному житті”; № 1121 (1997) “Про інструменти участі громадян в представницькій демократії”; № 1154 (1998) “Демократичне функціонування національних парламентів”); в) рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи (№ R(96)2 “Про проведення референдумів і висування народних ініціатив на місцевому рівні”; № R(97)14 “Про створення незалежних національних організацій з прав людини”; № R(99)18 “Про уникнення і скорочення випадків безгромадянства”; № R (2000)15 “Про гарантії проживання довгострокових мігрантів”); г) резолюції Комітету Міністрів Ради Європи ((77)12 “Про громадянство подружжя, яке має різне громадянство”; (77)13 “Про громадянство дітей, які народилися у шлюбі”).

Загальновизнані норми і принципи міжнародного права, закладені в цих документах мають виключну важливість для утвердження демократії, верховенства права та прав і свобод людини. Дотримання викладених у них стандартів є важливою запорукою не лише ефективності, а й легітимності правотворчої та правозастосовної діяльності в Україні.

Разом із тим, було б помилкою, вважати, що джерелами конституційного права є лише міжнародні договори і загальноприйняті норми і принципи міжнародного права у сфері прав людини. До таких джерел відносяться й міжнародні договори і т.з. “міжнародні стандарти” у сфері проведення виборів і референдумів, забезпечення прозорості та відкритості діяльності органів державної влади і їх посадових осіб, гарантування місцевого самоврядування тощо. Відповідні джерела конституційного права мають визначальний характер для подальшої долі національного державотворення та правотворення й вимагають свого подальшого дослідження.

Використані джерела:

1. *Васильченко О. П.* Джерела конституційного права України (системно-функціональний аналіз) : автореф. дис. ... кан. юрид. наук / О. П. Васильченко. – К., 2007. – 19 с.
2. *Джерела конституційного права України* : монографія / відп. ред. акад. Ю. С. Шемшученко і О. І. Ющик. – К. : Наукова думка, 2010. – 710 с.
3. *Мелашенко В. Ф.* Основи конституційного права України : курс лекцій [для студ. юрид. вузів і факультетів] / В. Ф. Мелашенко. – К. : Вентурі, 1995. – 240 с.
4. *Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л.* Конституційне право України. Академічний курс : підруч / за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Наукова думка, 2006. – 466 с.
5. *Цоклан В. І.* Теоретико-методологічні основи системи сучасних джерел конституційного права України / В. І. Цоклан // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 7-8. – С. 77-88.
6. *Цоклан В. І., Федоренко В. Л.* Система сучасних джерел конституційного права України : монографія / за ред. В. Л. Федоренка. – К. : Ліра-К., 2009. – 400 с.

Цоклан В. И. Международные договора Украины и общепринятые нормы международного права как источники национального конституционного права.

Статья посвящена освещению юридической природы международных договоров Украины и общепринятых норм международного права как важных источников конституционного права. Осуществляется анализ и систематизация международных договоров, которые являются источниками международного права Украины, а также обосновывается положение об общепринятых нормах и принципах международного права как источниках соответствующей отрасли права.

Ключевые слова: источник конституционного права, система источников конституционного права, международный договор Украины, общепринятые нормы международного права.

Tsocklan V. I. International treaties of Ukraine and generally accepted rules of the international law as a source of the national constitutional law.

The article is devoted to the legal nature of international treaties of Ukraine and the general rules of the international law as an important source of the constitutional law. The analysis and systematization of international agreements that are sources of the international law of Ukraine are carried out. Provisions about the universally recognized legal rules and principles of the international law as a source of a relevant branch of law are substantiated.

Keywords: source of constitutional law, the system of sources of constitutional law, international treaties of Ukraine, the generally accepted norms of international law.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

Кравченко О. Ю.
Київський національний університет
імені Т. Шевченка

ЭЛЕМЕНТИ, ФОРМА ТА ПРЕДМЕТ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Розглядається спадковий договір як нормативно закріплений інститут спадкового права, який містить ознаки договірних правовідносин.

Ключові слова: спадковий договір, елементи, форма, предмет, спадщина, Гл. 90 ЦК України.

Актуальність статті обумовлена тим, що становлення в Україні ринкових економічних відносин зумовлює необхідність кардинального реформування як цивільного законодавства загалом, так і окремих його складових, зокрема договірних відносин, які в сучасних умовах мають слугувати вдосконаленню цивільно-правового регулювання суспільних відносин.

Цивільний кодекс України передбачає низку нових інститутів, раніше не відомих цивільному законодавству України, серед яких, зокрема, й інститут спадкового договору, навколо якого виникає багато проблем, пов'язаних із внутрішньою суперечністю норм, які регулюють даний інститут, та їх практичною реалізацією.

Серед дослідників, які тим чи іншим чином торкались цієї проблеми необхідно виділити Шаму Н. Ф., Старцева О. В., Майданника Р. А., Захарову О. С. Особливості